

УДК 378.016:78

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ УМІНЬ ЯК КОМПЕТЕНТІСНОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Куліковська І.С.,
Заслужена артистка України,
солістка-вокалістка

Чернівецький академічний обласний
український музично-драматичний театр імені Ольги Кобилянської
асистент кафедри музики

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті порушено питання формування вокальних вмінь у майбутніх вчителів мистецького спрямування. Актуальність порушеної проблеми окреслена нормативними документами вищого навчального закладу, що визначають компетентісний підхід до реалізації навчально-виховного процесу. Виокремлено три групи наукових досліджень, присвячених фаховій підготовці вчителя музики та формуванню його вокальних вмінь. Конкретизовано поняття «вокальні вміння» та «професійна компетентність вчителя музики». Висвітлено практичні засади та умови формування вокальних вмінь студентів мистецького напрямку підготовки.

Ключові слова: *вчитель музики, вчитель музичного мистецтва, вокальні вміння, умови формування вокальних вмінь, фахова підготовка майбутнього вчителя музики.*

В статтю затронуті питання формування вокальних умінь у майбутніх учителів художественно-музичного напрямку. Актуальність затрутої проблеми регламентована нормативними документами вищого навчального закладу, які визначають компетентний підхід до реалізації навчально-виховного процесу. Виділено три групи наукових досліджень, присвячених професійній підготовці вчителя музики та формуванню його вокальних умінь. Уточнено поняття «вокальні вміння» та «професійна компетентність вчителя музики». Освітлено практичні основи та умови формування вокальних умінь студентів художественно-музичного напрямку підготовки.

Ключевые слова: *учитель музыки, учитель музыкального искусства, вокальные умения, условия формирования вокальных навыков, профессиональная подготовка будущего учителя музыки.*

Kulikovska I.S. CONDITIONS OF FORMING VOCAL SKILLS AS A COMPETENT COMPLEX OF PROFESSIONAL MASTERSHIP OF THE FUTURE TEACHER OF MUSICAL ART

The article raises the problem of formation of vocal skills for future teachers of artistic direction. The urgency of the issue raised is outlined by the normative documents of the higher educational institution, which determine the competent approach to the implementation of the educational process. There are three groups of scientific studies devoted to the professional training of the teacher of music and the formation of his vocal skills. Specifies the concept of "vocal skills" and "professional competence of the teacher of music". The practical principles and conditions for the formation of vocal skills of students in the artistic sphere of training are highlighted.

Key words: *teacher of music, teacher of musical art, vocal skills, conditions for the formation of vocal skills, professional training of the future teacher of music.*

Постановка проблеми. Як зазначається у Концепції «Нова українська школа», «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності». У зв'язку з цим висувуються вимоги до якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ),

які працюватимуть в оновленій освітній системі, спостерігається переорієнтація процесу професійно-педагогічної підготовки на європейські стандарти.

В умовах імплементації Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) розробляються та впроваджуються узгоджені із національною рамкою кваліфікацій оновлені стандарти освітньо-кваліфікаційної характеристики педагогічного працівника музичного спрямування. Державний галузевий стандарт освіти України (2003 р.), освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма підготовки, навчальний

план та програми підготовки майбутнього вчителя музики висувують вимоги до формування виконавських, педагогічних, психологічних, організаційних, просвітницьких знань та вмінь педагога музичного мистецтва. Вокально-педагогічні компетенції студентів-випускників мистецького факультету відображають якість їх фахової навчально-методичної підготовки, музичної культури особистості.

Основою та результатом вокально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики у ВНЗ є комплекс розвинених педагогічних здібностей та професійних якостей, досконале оволодіння основами співацького дихання, позицією звучання голосу, співацькою артикуляцією, чіткою дикцією, здатних забезпечити якість навчання й естетичного виховання школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті порушеної проблеми видається можливим виокремлення таких напрямів наукового дискурсу, що побіжно торкаються окремих аспектів вокально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики.

Проблемами формування співацького голосу займалися Л. Дмитрієва, Л. Дорошенко, Л. Заріцький, В. Ємельянов, Я. Кушка, М. Микиш, Л. Работнов, С. Ржевкін, Р. Шаповалова та ін. Теоретичні й практичні рекомендації щодо виховання співочого голосу представлені у працях З. Анікеєва, П. Голубєва, Д. Євтушенко, В. Ємельянова, П. Харріса та ін. Принципи постановки співочого дихання та чистої співочої інтонації обґрунтовані у дослідженнях В. Аркіна, Д. Євтушенко, О. Кука, І. Логінової, В. Морозова, Г. Фанта та ін.

Виокремлюємо групу наукових досліджень вітчизняних (Л. Гаврілова, О. Єрошенко, Н. Овчаренко, О. Стахевич, Т. Ткаченко, Ю. Юцевич, В. Яковенко й ін.) та зарубіжних учених (А. Артемова, Є. Серебрякова, Р. Сладкопєвєць, Лі Чуньпєнь, Ген Цзінхєн, Чєн Дін та ін.), присвячених формуванню професійної діяльності вчителя музики.

Педагогічні умови формування професійної майстерності та вдосконалення виконавської майстерності майбутніх вчителів музики простежуються у працях таких науковців, як Н. Андрійчук, Л. Дерев'яно, В. Морозов, Р. Савченко, В. Федоришин та ін.

За переконанням дослідників, вокально-професійне та вокально-особистісне становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває особливої актуальності в умовах реформування сучасної системи освіти та її переорієнтування на компетентнісний підхід. Тому провід-

не завдання педагогічного складу ВНЗ – максимально сприяти якісній підготовці майбутнього вчителя, формувати вокально-педагогічну майстерність як передумову успішної діяльності в закладах середньої освіти.

Постановка завдання. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, констатуємо, що потребують конкретизації умови формування вокальних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Мета статті полягає у розкритті науково-педагогічних понять «вокальні вміння», «професійна компетентність вчителя музики», «складові частини педагогічної майстерності вчителя музичного спрямування» та аналіз умов їх формування у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі (Ю. Бабанський, Л. Борисова, О. Пехота, О. Попова, Н. Хмель та ін.) професійна підготовка майбутнього вчителя розглядається як навчально-виховна діяльність, спрямована на формування у студентів необхідних загальнопедагогічних та спеціальних знань, вмінь та навичок, кваліфікаційно важливих особистісних якостей і здібностей, готовності до професійно-педагогічної діяльності. Готовність до вокально-педагогічної роботи охоплює сукупність компонентів (когнітивного, процесуального, організаційного, морально-вольового), а також «високий рівень теоретичних узагальнень, широту і масштабність мислення, професійну актуалізацію здобутих знань і вироблених вмінь, цілеспрямований розвиток професійно значущих якостей особистості, що дає можливість випускникові бути не тільки транслятором музичної культури в школі, а й реалізовувати свої знання та вміння як педагога-музиканта, лектора, виконавця-інструменталіста, вокаліста, диригента, акомпаніатора, керівника музично-творчого колективу» [9, с. 13–14].

На думку Р. Савченко, музично-педагогічна компетентність структурується у три блоки компетенцій (загальногромадянських, психолого-педагогічних та музично-фахових), взаємоузгодження яких забезпечує формування суб'єкта навчання в гармонійній цілісності: «особистість – педагог – фахівець» [8, с. 13]. Багатокомпонентна структура компетентностей, обґрунтована Л. Масол, Н. Миропольською, В. Рагозіною та ін., складає три умовні групи: особисті (загальнокультурні), функціональні та соціальні [11, с. 14]. Професійна компетентність вчителя музики, окреслена І. Полубоярином, охоплює три блоки з відповідними різновидами ключових та предметних компетентностей: осо-

бистісний (особистісно-мотиваційна, саморегуляційна, етична, загальнокультурна, психологічна, соціальна, громадянська); комунікативний (загальна, професійна музична комунікативна); діяльнісний (методологічна, дидактична, музично-практична, науково-творча, управлінська, організаційна).

Відзначимо, що результатом сформованості професійної компетентності є готовність майбутніх учителів музики до педагогічної та творчої діяльності в умовах освітньої установи. Причому акцентується увага на фахових вміннях і здібностях, які відшліфовуються у процесі практичної діяльності та згодом характеризують рівень педагогічної майстерності вчителя.

Одним із основних показників компетентності є вміння вирішувати педагогічні завдання, сприяючи особистісному розвитку школярів. Щоб досягати ефективних результатів розвитку школярів, реалізації навчально-виховних завдань, виконувати посадові обов'язки на належному рівні, вчителю музичного мистецтва необхідно володіти сукупністю фахових знань, умінь і навичок – володіти музичною грамотою, ритмікою, знати теорію музики, музичний репертуар, володіти вмінням грати на музичному інструменті, орієнтуватися в різних музичних жанрах, підбирати музичний матеріал, продумувати технологію і методику його використання відповідно до поставлених цілей, мати гарне відчуття ритму, музичний слух і музичну пам'ять.

Основою діяльності вчителя є вокальні вміння – правильність звукоутворення, дикція, дихання, артикуляція, чистота інтонування. Відповідність якості вищої освіти випускника вищої школи має відзначатися компетенціями – соціально-особистісними, загальнонауковими, інструментальними, професійними (загальнопрофесійними, спеціалізовано-професійними) [3]. Завдання вокальної підготовки студентів у ВНЗ полягають не тільки у вихованні співака-виконавця, а й у вихованні високопрофесійного фахівця, який був би спроможний продемонструвати різні манери співу, здійснити корекцію голосу своїм вихованцям.

Зауважимо на компетентності майбутніх вчителів музики, в основі якої розглядають: «концертмейстерську компетентність як самостійний компонент, що визначає шляхи вдосконалення педагогічно-виконавської майстерності студентів у концертмейстерській діяльності» (Т. Карпенко) [1, с. 18], музично-інтерпретаційну діяльність та «здатність до осягнення художньо-змістової сутності музичних творів та їх матеріально-звукового втілення» (Н. Юдзіонюк) [15, с. 8], єдність «знань із історії, теорії,

методики викладання мистецтва, зокрема музичного, художньо-творчих умінь у галузі виконавства та досвіду практичної художньо-освітньої діяльності» (О. Олексюк) [5, с. 214] та ін.

З огляду на зазначене, сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що результатом освіти стають не окремі знання, вміння та навички, а і здатність фахівця до продуктивної діяльності [6]. Компетентність розглядається тільки в дії і залежить від соціальних факторів; є складною динамічною структурою, яка об'єднує всі складові частини діяльності вчителя і формується у процесі фахового навчання [7, с. 86].

Професійну компетентність вчителя музики розглядаємо як системну, інтегративну якість особистості, здатної усвідомлювати художню образність змісту музичних творів і реалізувати жанрово-стильові особливості через засоби художньо-виконавського втілення. Вокальні вміння у структурі професійної компетентності вчителя музики розглядаємо як здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного мистецтва.

Вокально-педагогічні вміння розуміємо як складне особистісне утворення, що формується у процесі навчання співу і забезпечує успішність вокально-виконавської діяльності.

Формування вокальних компетенцій майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях із постановки голосу вважається одним із актуальних питань, яке намагаються вирішити викладачі музично-педагогічних та мистецьких факультетів педагогічних університетів під час вивчення дисциплін «Вокальний клас» («Постановка голосу»), «Основи вокальної методики», «Методика викладання вокалу» та ін. Спостерігаємо поступове збільшення кількості аудиторних годин, відведених на вокальну підготовку майбутнього вчителя – 160 год у 1990-х рр., 324 год у 2017 р. Слід відмітити варіативність програм та авторство підходів науково-педагогічних працівників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича до вибору для студентів виконавського репертуару. Водночас викладачі ВНЗ переконані, що розвиток вокальних компетенцій майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з постановки голосу – це запорука успішного вирішення задач, пов'язаних із майбутньою професією студентів, тобто з роботою в загальноосвітній школі та різноманітних позашкільних закладах. Підтримуємо думку З. Ткаченко, що поєднання зусиль педагога з постановки голосу та концертмейстера спрямоване на досконале оволодіння сту-

дентами співацьким диханням, правильною позицією звучання голосу, різними видами голосоведення, динамікою звуку, співацькою орфоепією, вірною співацькою артикуляцією та чіткою дикцією [9, с. 115].

Сучасна система навчання студентів мистецького напрямку у ВНЗ охоплює: дисципліни, спрямовані на забезпечення психолого-педагогічної підготовки; навчальні курси, що забезпечують фахові знання у галузі музичного мистецтва, розвиток музичних здібностей студентів, формування практичних вмінь і навичок (основний і додатковий музичні інструменти, диригування, хоровий спів, методика музичного виховання, постановка голосу); педагогічну практику у навчальних закладах, спрямовану на закріплення набутих знань, вмінь та навичок. Цілком справедливою є позиція О. Щолокової, згідно з якою підготовка компетентних педагогів-музикантів залежить від ступеня використання комплексу мистецтв в інтегративному поєднанні навчальних дисциплін, який об'єднує різні художні явища і формує цілісне уявлення про художню культуру людства.

Основними формами засвоєння вокальних навичок вважаємо лекцію, бесіди, відвідування занять педагогів вокалу, концертів співаків, ансамблів, хорів, репетицій із наступним обговоренням репертуару. Методи можна поділити на загальні (вербальне пояснення, показ та імітація, аналогії, свідоме навчання вокалу, обговорення прийомів вокалу, використання наукового підходу до формування вокальних навичок, складання анотацій до методичних посібників, спостереження за розвитком голосу учнів/студентів) та специфічні (економна витрата повітря у співі, спів на помірній динаміці, спів *false* та ін.). Актуальним є проведення індивідуальних занять із залученням творчих завдань, що дає змогу проникнути у внутрішню сутність музичних явищ через педагогічну установку на активне, творче самовираження студента у виконавській діяльності.

Алгоритм роботи викладача зі студентом над вокальним твором запропонований Чжу Цзюньцяо [13, с. 76]:

- на початку роботи викладач зосереджує увагу студента на технічному опрацюванні частин твору – мелодія, ритм, інтонація;

- на наступному етапі увага студента зосереджується на засобах вокальної виразності (штрихах, динамічних відтінках, характері звуковедення);

- під кінець опанування творів викладач пояснює стильові особливості, за допомогою яких розкривається зміст, характер

твору, задум композитора, а студент проявляє власну ініціативу.

Варто відзначити, що робота над вивченням твору носить індивідуальний характер стосовно кожного студента і відповідає його здатності засвоювати новий матеріал, рівню вокальної підготовки, сформованих навичок роботи над музичним матеріалом.

На думку Чжу Цзюньцяо, розширення вокально-технічних навичок студента має здійснюватися за допомогою інтерактивних форм: сольного виступу перед аудиторією, учнівською, у т. ч. шкільною (участь у концертах, заліки, іспити); відкритого заняття; майстер-класу; ансамблевого виступу (дуєт, тріо, ансамбль); участі у фестивалях, конкурсах (самостійно та зі своїми учнями); виступу з доповіддю на конференціях із ілюстрацією співу [13, с. 78]. Інтерактивними методами навчання вокально-технічним навичкам можуть бути: доскладання музичного періоду, фрази (питання-відповідь); імпровізація мелодії на заданий ритмічний рисунок; складання власного ритмічного рисунку; складання власних прикладів на групування тривалостей у вивчених розмірах (простих, складних, мішаних); ритмічна імпровізація акомпанементу до пісні або мелодії; складання власних інтервальних і акордових ланцюжків; імпровізація підголосків до заданої або власної теми (народної); складання власних мелодій у різних жанрах та стилях; складання варіацій на задану або власну тему; складання другого голосу до української народної пісні; створення власного акомпанементу з використанням вивчених гармонічних функцій.

Результативність застосування інтерактивних форм для студентів очевидна: формування аналітичного мислення, художнього смаку, активізація ладо-інтонаційного і гармонічного слуху, почуття метро-ритму та форми, поглиблення та зміцнення теоретичних знань, імпровізаційних навичок, розвиток здатності сприймати самостійні рішення, формування особистісних якостей (уваги, спостережливості, емоційності, культури сприйняття).

Результатом формування вокальних вмінь вважаємо: особливі вимову та спосіб узагальнення (інтерпретації), використання вокально-художньої уяви, якісне визначення форми та ін.

Критеріями сформованості вокальних навичок можуть бути ступінь усвідомленості студентом якості співацької постави; «установка» на утримання корпусу, голови, рота; відчуття співацького дихання (співацький вдих, його затримка (опора) та фонаційний видих); мотивація на правильне звукоутворення; атака звуку (тверда, м'яка, приди-

хальна), вокальна позиція та округленість звучання; показник застосування набутого досвіду під час дикції, формування у співі голосних і вимова приголосних звуків; дотримання когнітивно-емоційного відчуття в ансамблі (злагожене емоційне, ритмічне, динамічне темброве, дикційне звучання); свідоме розуміння використання вокально-технічних навичок, підбір власного репертуару.

Володіння фаховими компетентностями, знання психолого-педагогічних дисциплін та дисциплін світоглядного спрямування забезпечує педагогам ВНЗ досягнення високого рівня педагогічної і фахової майстерності [9, с. 115]. Вони є ініціаторами створення концертних програм та організаторами культурно-мистецького життя краю. Окрім того, викладачі та студенти беруть активну участь у проведенні творчих конкурсів і фестивалів різних рівнів. Під патронатом своїх викладачів майбутні вчителі музики стають лауреатами та дипломантами в різноманітних жанрах музичного мистецтва [14, с. 16].

Основними професійними якостями, знаннями та вміннями майбутнього співака як вихователя вважаємо: оволодіння сучасними методиками музичної педагогіки та співу, організаційними методами, культурною мовлення; сприяння ефективності музичного виховання та вокального розвитку особистості; вміння виконувати вокальні твори, демонструвати музичну культуру, цілеспрямовано вдосконалювати голос, формувати його тембр; досконало володіти вмінням аналізувати музичні твори, стилі та манери їх виконання.

Щоб досягти майстерності, кожен музикант повинен віртуозно володіти своїм інструментом, знати його технічні можливості та ігрові особливості [4, с. 7]. Окремі методичні поради щодо формування вокально-педагогічних вмінь знаходимо у низці досліджень. Так, у праці «Основи фізіології і патології голосу співаків» Л. Работов висвітлює механіку рухів дихальної системи та процесу звуковідтворення голосового апарату. Книга «Співочий голос» Р. Юнсона присвячена питанням нейрохронаксічної теорії звуковідтворення, що ґрунтується на взаємозалежній зміні збудливості нервових і мускульних тканин організму людини. «Поради співакам-солістам» Л. Дорошенко містять описи співацьких голосів, рекомендації та вправи для формування і вирівнювання голосу, характеризують роль резонаторів як механізмів тембру голосу. У «Роздумах про голос» Д. Євтушенко пояснює природність основ високоєфективного звуковідтворення у процесі співу,

важливість психологічного налаштування виконавця, роль техніки у виконавстві та значення виспівування музичних творів, радить, як слід розпочинати роботу над постановкою голосу [4, с. 8–11].

Оскільки голосовий апарат співака знаходиться під впливом механічних та і психофізіологічних законів, знання основних закономірностей «живого музичного інструмента» є необхідною умовою його успішного творення, збереження, вдосконалення та розвитку. Як переконує Я. Кушко, «знання природи голосу співакові потрібні не лише для того, щоб навчитися керувати ним, знаходити природні ресурси, оберігати від різного роду розладів, а й щоб уміти грамотно передавати свої уявлення про нього і співацький досвід іншим, що дуже важливо для вокально-педагогічної діяльності» [4, с. 7].

Педагогічними умовами продуктивного формування вокально-педагогічної майстерності майбутніх вчителів музики у ВНЗ визначаємо:

- забезпечення готовності студентів до формування вокально-педагогічної діяльності, створення позитивного мікроклімату освітньо-особистісних суб'єкт-суб'єктних взаємин;

- наявність та застосування якісного навчально-методичного забезпечення процесу фахової підготовки майбутніх вчителів музики з урахуванням класифікації та діагностики голосу, поступового збільшення навантаження та ускладнення навчального матеріалу;

- створення сприятливого емоційно-сприятливого клімату навчально-виховного процесу у ВНЗ, усвідомлення аксіології педагогічної інтерсуб'єктної взаємодії «викладач-студент», «студент-студент» та застосування студентської інтелектуально-творчої підтримки педагога в умовах невимушеної доброзичливої навчальної атмосфери;

- збагачення засобів виразності голосу, набутих у процесі формування вокальних навичок, відпрацювання способів співацької постави, співочого дихання, звукоутворення, артикуляції й ансамблевого співу;

- усунення основних недоліків, які унеможливають формування вокальних навичок.

Важливим чинником успішності процесу фахової підготовки майбутнього вчителя музики є особистість викладача, його науково-педагогічна кваліфікація, високий рівень необхідних знань, умінь, навичок, комплекс особистісних якостей, котрі забезпечать успішне вирішення складних професійних завдань із формування во-

кально-педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

Результативність та успішність навчального процесу залежить від готовності студентів сприйняти його мету і завдання, бажання продуктивно вивчати навчальну дисципліну [6]. Власні практичні спостереження засвідчують, що значна частина студентів індивідуально або навіть негативно ставиться до предметів педагогічного циклу, оскільки професійні пріоритети визначають у концертній діяльності. У зв'язку з цим вбачаємо необхідність поглиблення роз'яснювальної роботи у напрямі урізноманітнення мотиваційного ресурсу та розкриття кваліфікаційної значущості навчальних дисциплін для їх професійної підготовки в цілому і формування вокально-педагогічної майстерності студентів зокрема.

Аналіз навчальних планів і планів виховної роботи викладачів університету свідчить про те, що потребують перегляду питання формування вокально-педагогічної майстерності як складової частини професійної готовності до професійної діяльності майбутнього вчителя музики. Навчальні програми з підготовки вчителя музики в сучасних педагогічних ВНЗ з урахуванням специфіки розвитку голосу студентів забезпечать якість навчання та навантаження на голосові зв'язки, що відповідає вимогам гігієни та охорони голосу. Теорія вокальної підготовки майбутнього вчителя визначає лише загальні рекомендації щодо кількості годин співу (від 2 до 4 год), що на практиці, як правило, реалізується через залучення студентів 1–3 курсів до участі у хорі. Однак через хоровий спів втрачається/уніфікується особлива індивідуальність голосу студента.

Методика розвитку вокального голосу студентів-вокалістів має базуватися на безпосередньому керівництві їх творчістю, що досягається шляхом створення позитивного психологічного мікроклімату та сприятливих умов для творчої діяльності за допомогою сприятливого емоційного впливу на нього та змісту завдань, які цікавлять студентів у процесі творчого спілкування у спільній діяльності з викладачем.

Діалогічне художнє спілкування викладача та студента, що здійснюється у процесі колективної творчої концертно-виконавської діяльності, створює додаткові можливості й умови для формування й задоволення таких важливих для майбутнього педагога комплексу духовних потреб, зорієнтованих на:

– виявлення власних почуттів, думок, оцінок щодо музичного мистецтва й оточуючого життя взагалі;

– прояв естетичних здібностей, вокальних знань, умінь, навичок;

– отримання почуттєвої та логічної інформації про музичне мистецтво та навколишню дійсність від педагога з вокалу, а також співучасників спільної діяльності;

– розвиток здатності до втілення художньо-образного змісту вокальних творів, прагнення здобуття нових та вдосконалення існуючих вокально-педагогічних умінь і навичок;

– стимулювання до пізнання технологій і методик вокального навчання, збагачення власного музичного, художнього, естетичного та життєвого досвіду студента;

– динамічне зростання та поліпшення виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва, готових до просвітницької роботи з учнями [13, с. 80–81].

Заняття з постановки голосу обов'язково мають бути спрямовані на навчання студентів імітувати звуки з урахуванням зміни дихання та віднаходження потрібних відчуттів і відтінків відтворення голосом у формуванні звукової культури. Так, О. Козій пропонує використовувати такі прийоми формування вокальних вмінь:

– «дихайте як собака» – закріплення вмілого володіння диханням на діафрагмі за рахунок розширення нижніх ребер і, таким чином, зміцнення нижньої опорної точки дихання;

– оскал на позіху або «як у тигра» – передбачає необхідність напівкруглого відкривання рота, м'яке опускання нижньої щелепи, посилюючи звук, роблячи його «круглішим», об'ємнішим;

– дзиччання джмеля, імітація мухи – допомагає «вивести звук», наблизити його до зубів, вчить чітко вимовляти звук «з-з-з»;

– «соловейкова трель»: склад «тьох» співається на форшлагах, імітуючи трелі солов'я;

– імітація вдихання аромату квітки – вчить вихованця правильно вдихати повітря для утворення м'якої атаки [2, с. 43–44].

Поєднання процесу навчання вокальним вмінням з емоційно позитивним настроєм забезпечить появу переконання/мотивації у потребі отримати задоволення від співу, фізично відчути його усіма м'язами, організмом. Особливо дієвий позитивний мікроклімат навчального заняття забезпечується використанням вокальних вправ на формування уяви з аналізом, порівнянням, вивченням біографій відомих співаків та обговорення способів самовдосконалення ними виконавської манери музичних творів.

Вокальні вправи як метод є багаторазовим повторенням тієї чи іншої дії, пов'язаної з відтворенням звуку в різних умовах

(особливо під час розспівування) з урахуванням особистої манери виконання та ступеню розвитку голосу студента. Вокальні вправи можуть бути використані з метою [2, с. 44]:

– розспівки (розігрівання голосового апарату), щоденної «ранкової» гімнастики голосу;

– усунення недоліків голосу (вирівнювання регістрів, наближення звуку, виховання високої співацької позиції, чистота інтонування і т. д.);

– розвитку голосу (без сипу, на опорі, в масці, розширення діапазону).

Розглянемо основні вправи формування вокальних вмій (за Т. Хоролець) [12]. Вправи за видами вокалізації – спів голосними звуками на *legato* та *staccato*. Зауважимо, що зв'язний спів/*cantilen*'а (неперервний звук) досягається, коли всі виспівувані звуки з'єднуються між собою в один потік. Такі вправи сприяють розвитку співочого дихання. Використання співу *staccato* пов'язане з активним зміцненням голосових складок, активізацією їх роботи при сильному звуці. Слід пам'ятати, що правильно проспіваний на *staccato* звук може стати відправною точкою для співу на *legato*. Спів на *legato* є основним засобом відпрацювання *cantilen*'и, яка є основою співу.

Вправи з поступовим розміщенням звуків – найпростіші з'єднання, спів 2–5 ступенів мажорної гами, спочатку на одному голосному звучанні. Засвоївши їх, поступово переходимо до співу всієї гами – знизу вгору та згори вниз із назвами нот або на вибраних голосних. На початкових етапах рекомендовано співати гаму згори вниз у повільному темпі. Особливу увагу слід приділити першому нижньому звуку, що береться у високій позиції. Гама виконується переважно на одному диханні. Проте на початку вправ необхідно розділити диханням нижній та верхній тетраорди. Гама – незамінний засіб для вироблення *cantilen*'и, дихання, згладжування регістрів, рухливості голосу, розвитку співочого діапазону.

Вправи на різні інтервали співаються з нижнього звуку до верхнього і навпаки. Спочатку відпрацьовуються на інтервалах (терція, кварта, квінта), у т. ч. і спів тризвуків та арпеджіо з урахуванням послідовності – зв'язно, уривчасто.

Вправи на одній ноті забезпечують розвиток рівномірного, довгого, економного видиху, опору. При чергуванні голосних такий спів сприяє вирівнюванню звучання. Такі вправи використовують на початково-

му етапі навчання вокальним вмінням майбутніх співаків. Прикладом різновиду цієї групи вправ є спів із закритим ротом на сонорний приголосний звук «м», що виконується на середньому відрізку діапазону, уможливають досконале відчуття вібрації тканин носа, що значно підвищує тонус відповідних м'язів, та вважаються дієвими, якщо викликають резонаторні відчуття [12].

Корисними є вправи розспівування за хроматичними звуками, які сприяють розвитку внутрішнього та ладового слуху студента, залагодженню регістрів, наближенню до співу *bel canto*.

Успішне формування виконавських вмій студентів можливе за дотримання таких умов: охорони та дбайливого ставлення до голосів; доступності вокального репертуару; розвитку уваги, яка є провідним психологічним фактором підвищення ефективності вокального навчання.

Висновки з проведеного дослідження. Формування вокальних умій майбутніх вчителів музичного мистецтва є складним і довготривалим процесом, пов'язаним із діяльністю зовнішніх органів звукоутворення – рота, губ, язика, зовнішнього дихання. Важлива роль у процесі професійного становлення майбутнього вчителя належить викладачеві, його педагогічним здібностям, майстерності і готовності працювати на якісний результат. Вокально-педагогічні уміння майбутніх вчителів музики у ВНЗ формуються у процесі вокальної діяльності, яка є основою збагачення естетичного і життєвого досвіду, сприяє «зануренню» студентів у процес виконавської творчості на рівні сприйняття, усвідомлення та осмислення кращих зразків вокального мистецтва. Гармонічно поєднуючи аналітичні, креативні та практичні аспекти навчання, вокальна діяльність набуває характеру потужного розвиваючого музичного засобу. На матеріалі вокальних вправ, вокалізу та вокальних творів студенти засвоюють співацьку поставу, набувають основних навичок артикуляції в межах власного діапазону; також відбувається розвиток навичок дихання, звукоутворення, відчуття співацької опори.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Потребують подальших обґрунтувань науково-теоретичні та методичні засади формування вокальної культури майбутніх учителів музики; компаративне узагальнення якості фахової підготовки вчителя музичного мистецтва в умовах ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко Т. Формування концертмейстерської компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2010. 23 с.
2. Козій О. До проблеми формування вокальних навичок майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 5(1). С. 41–47.
3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти: Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-484 від 31 липня 2008 р. / Мін. освіти і науки України, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1974.1&nobreak=1>.
4. Кушка Я.С. Методика навчання співу: Посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль: Навч. книга Богдан, 2010. 288 с.
5. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 248 с.
6. Платаш Л.Б. Фахова компетентність сучасного вчителя. Вісник Прикарпатського національного університету. Серія «Педагогіка». Вип. XLII. Івано-Франківськ, 2012. С. 81–84.
7. Пляченко Т.М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями: монографія. Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2010. 428 с.
8. Савченко Р.А. Теорія і методика формування музично-педагогічної компетентності майбутніх вихователів та музичних керівників дошкільних навчальних закладів: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.02. К., 2014. 43 с.
9. Ткаченко З. Формування вокальних компетенцій студентів в процесі фахової підготовки. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти». 2016. Вип. 9(3). С. 114–117.
10. Ткаченко Т.В. Теоретико-методичні основи формування вокально-звукової культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2010. 45 с.
11. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: посібник. К.: Педагогічна думка, 2010. 232 с.
12. Хоралець Т. Вокальні вправи для навчання сольного співу: рекомендовано студентам з додаткової спеціалізації (Керівник дитячого (художнього) хорового колективу). Початкова школа: щомісячний наук.-метод. журнал. 2014. № 6(540), червень. С. 46–47.
13. Чжу Цзюньцяо. Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 299 с.
14. Черкасов В.Ф. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування. Наукові записки. Серія «Педагогічні науки». 2015. Вип. 139. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 316 с.
15. Юдзіонюк Н.М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя у музично-інтерпретаційній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2011. 20 с.

УДК 378

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Моренко О.М., аспірант
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті розглянуто акмеологічний підхід як основу професіоналізму майбутнього фахівця. Розкрито зміст та суть понять: акмеологічні технології, акмеологічний підхід. На основі розглянутих трактувань уточнено поняття: професіоналізм, особистісно-професійне самовдосконалення, саморозвиток. Визначено, що діяльність є показником рівня «акме».

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, акмеологічні технології, акмеометрія, професіоналізм.

В статье рассмотрен акмеологический подход как основа профессионализма будущего специалиста. Раскрыто содержание и суть понятий: акмеологические технологии, акмеологический подход. На основе рассмотренных трактовок уточнены понятия: профессионализм, личностно-профессиональное самосовершенствование, саморазвитие. Определено, что деятельность является показателем уровня «акме».

Ключевые слова: акмеология, акмеологический подход, акмеологические технологии, акмеометрия, профессионализм.